

ХУЛОСАИ НИҲОИИ
ШУРОИ ДИССЕРТАТСИОНИИ 6D. КОА-038
НАЗДИ ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН АЗ РҶЙИ
ДИССЕРТАТСИЯ БАРОИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ НОМЗАДИ ИЛМ

Парвандаи аттестатсионии №__

Қарори Шурои диссертатсионӣ аз 13 июни соли 2024, №37

Барои сазовор донистани Султонмамади Гулмамад дар мавзуи “Динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растани Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.01.04 – Биохимия.

Диссертатсияи Султонмамади Гулмамад дар мавзуи “Динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растани Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.01.04 – Биохимия ба ҳимоя қабул карда шуд, суратчаласаи №30 аз 16 марти соли 2024, Шурои диссертатсионии 6D. КОА-038-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Суроға: 734025, www.tnu.tj. ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17, №119/шд 8-уми апрели соли 2022.

Довталаби дараҷаи илмӣ Султонмамади Гулмамад 17-уми декабри соли 1990 таваллуд шудааст, миллаташ тоҷик, маълумоташ олий мебошад. Номбурда соли 2008 хучаттҳои худро ба Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни супорида, соли 2012 Донишгоҳи мазкурро бо ихтисоси «химия» хатм намудааст. Худи ҳамон сол хучаттҳои худро ба шӯъбаи магистратураи Донишгоҳи мазкур супорида соли 2014 онро бо ихтисоси «химия» хатм намудааст. Соли 2017 ба шӯъбаи ғоибонаи аспирантураи Институти ботаника, физиология ва генетикаи АМИТ дохил шуда, онро соли 2020 хатм намудааст. Солҳои 2013-2014 омӯзгори мактаби таҳсилоти миёнаи умумии №3-и ноҳияи Фирдавсӣ, солҳои 2014-2015 асиссенти кафедраи биохимияи ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино ва аз соли

2016 то ҳол ба сифати муаллими кафедраи химия ва биологияи Донишгоҳи давлатии тиббии Хатлон фаъолият карда истодааст.

Диссертатсия дар озмоишгоҳи биохимияи фотосинтези Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани АМИТ иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: Ҷумъаев Бахшullo Боқиевич - доктори илмҳои биологӣ, узви вобастаи АМИТ, сарҳодими илмии озмоишгоҳи биохимияи фотосинтези Институти ботаника, физиология ва генетикаи растани Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

Мушовири илмӣ: Джонмуродов Абдувалӣ Саломович - номзоди илмҳои химия, муҳандис - технолог дар ҶДММ “Оилаи баракат”

Муқарризи расмӣ:

1. Каримов Музафар Каримович - доктори илмҳои биология, профессори кафедраи физиологияи растани, биотехнология ва пиллапарварии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шоҳтемур

2. Наврузбекова Мунира Давлатшоевна - номзоди илмҳои биология, дотсенти кафедраи биологияи умумии Донишгоҳи давлатии Хоруғ ба номи Моёншо Назаршоев, ба диссертатсия тақризи мусбат додаанд.

Муассисаи пешбар – Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ дар хулосаи мусбати худ, ки аз тарафи муқарриз, дотсенти кафедраи биохимия ва генетикаи ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ номзоди илмҳои биологӣ Раҳимзода Ш.Ҳ. имзо шудааст, қайд менамояд, ки кори диссертатсионии Султонмамади Гулмамад аз рӯи муҳимият, нағзони илмӣ, ҳаҷм ва сифати вазифаҳои иҷрошуда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои бадастоварда, саҳеҳият ва асоснокунӣ хулосаҳо ба талаботи боби 3, фаслҳои 31, 33, 34-и “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардида, барои рисолаҳои номзадӣ пешниҳод гардидааст, барои

дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯйи ихтисоси 03.01.04 - Биохимия ҷавобгӯ мебошад.

Довталаби дараҷаи илмӣ Султонмамади Гулмамад оид ба мавзуи диссертатсия 8 кори илмӣ, аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои илмии эътирофнамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 2 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и Федератсияи Россия нашр намудааст.

Корҳои муҳимми илмӣ доир ба мавзуи диссертатсия:

[1-М]. С. Гулмамад. Некоторые физико-химические характеристики олигосахаридов из корнеклубней эремуруса гиссарского (*Eremurus hissaricus* Vved). [Текст] / Д.Н. Икромова, А.С. Джонмуродов, С.Р. Усманова, З.К. Мухидинов, А. Абдуллаев, С. Гулмамад, Б.Б. Джумаев // Доклады Академии наук Республики Таджикистан. 2017, том 60, №9, - С.436-442.

[2-М]. С. Гулмамад Изучение основных фитохимических компонентов в целых корнях эремуруса мощного (*E. robustus* Regel) в процессе роста и развития. [Текст] / С. Гулмамад., Джумаев Б.Б., Джонмуродов А.С. // Донишгоҳи миллии Тоҷикистон // Маҷаллаи илмии «Илм ва фановарӣ». 2020/№4. – С.155-161. ISSN 2312-3648

[3-М]. С. Гулмамад. Изучение разных фитохимических компонентов в целых корнях эремуруса мощного (*E robustus* Regel) в Дангаринском районе в процессе онтогенеза. [Текст] / С. Гулмамад, Б.Б. Джумаев, Джонмуродов А.С. // Маҷаллаи илмии тиббӣ “Симурғ” 2021/№10(2) – С.115 – 120. ISSN. 2707-9562

[4-М]. С. Гулмамад. Определение общего содержания антиоксидантов активных β-каротина в целых корнях эремуруса гиссарского (*E hissaricus* Vved) в процессе роста и развития [Текст] / Султонмамади Гулмамад // Паёми донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав // Илмҳои табиӣ-риёзи // 2/1 (96) Бохтар, 2022 - С. 92-94. ISSN 2663-6417

[5-М]. С. Гулмамад. Динамика изменения фитохимических компонентов в целых корнях эремуруса мощного (*Eremurus robustus regel*) и

Эремурус гиссарского (*E hissaricus* Vved) в процессе роста развития. [Текст] / С. Гулмамад, Б.Б. Джумаев, Джонмуродов А.С. // Маҷаллаи илмии тиббии “Симурғ” 2023/№17(1) – С.145 – 150 ISSN. 2707-9562

[6-М]. С. Гулмамад. Динамикаи тағйирёбии микдори умумии фенолҳо ва флаваноидҳои таркиби экстрактсияҳои Сичи калон (*E robustus* Regel) дар минтақаҳои экологӣ ҳангоми раванди онтогенез [Текст] / Султонмамади Гулмамад // Паёми донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав // Илмҳои табиӣ-риёзӣ // 2/1 (96) Бохтар 2023 - С. 92-94. ISSN 2663-6417

**Мақолаҳои, ки дар маҷаллаҳои тақризишавандаи ҚОА-и
Федератсияи Россия, ба таърифи расидаанд**

[7-М]. С. Гулмамад. Полисахариды из эремуруса гиссарского (*Eremurus hissaricus* Vved) // [Текст] / А.И. Ашуров, С.Р. Усманова, С. Гулмамад, Ё. Сафаров, З.К. Мухидинов // Журнал «Актуальная биотехнология» №2 (21) г. Воронеж - 2017. С. 235-237. ISSN 2304-4691

[8-М]. С. Гулмамад. Изучение антиоксидантной активности некоторых фенольных соединений в целых корнях эремуруса мощного (*E robustus* Regel) // [Текст] / Султонмамади Гулмамад // Аграрный вестник Верхневолжья. 2022. № 2 (39). С. 10-15. ISSN 2307-5872

Ба диссертатсия ва автореферати тақризиҳои зерин ворид шудаанд:

1. Доктори илмҳои биологӣ, раиси Кумитаи фармакологии ҚВД “ЭОМФТ” (Қорхонаи воҳиди давлатии “Экспертиза ва озмоишии маҳсулоти фармасевтӣ ва тиббӣ”) - и Хадамоти назорати давлатии тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли ” Бобизода Ғ.М. ба автореферати рисолаи илмӣ тақризи навиштаанд (тақризи бо забони тоҷикӣ пешниҳод шудааст). Дар тақризи чунин эрод нишон дода шудааст:

1. Хуб мешуд, ки унвонҷӯ дар қори пешниҳодшуда, ҳосиятҳои захрнокӣ ва физикӣ-химиявӣ баъзе аз пайвастагиҳои фитохимиявӣ Сичи калон (*E. robustus* Regel)-ро ба монанди Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) низ меомӯхт;

2. Доктори илмҳои химия, профессори кафедраи химияи органикӣ ва биологии факултети химияи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ Бандаев Сирочиддин Гадоевич. Дар тақриз чунин камбудӣ нишон дода шудааст:

1. Дар матни автореферат баъзе хатогиҳои имлоӣ дида мешавад.

2. Ҳангоми мутолиа кардани диссертатсияи унвонҷӯ Султонмамади Гулмамад муайян карда шудааст, ки таркиби Сичи калон (*E. robustus* Regel) аз фруктозанҳо ва таркби Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) дорои глюкомоннанҳо мебошад. Аммо дар автореферат танҳо дар бораи глюкомоннанҳои Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) маълумот дода шудааст, барои чӣ?

3. Доктори илмҳои кишоварзӣ, академики АМИТ, сарходими илмии Институти биологии Помир ба номи академик Х.Ю. Юсуфбекови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон Фелалиев Акрамшоҳ Саидшоевич (Тақриз мусбат мебошад, эрод надорад).

4. Номзади илмҳои тиб, мутахассиси Маркази биоэквивалентии маводи доруи КВД “ЭОМФТ” (Корхонаи воҳиди давлатии “Экспертиза ва озмоишии маҳсулоти фармасевтӣ ва тиббӣ”)- и Хадамоти назорати давлатии тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, номзади илмҳои тиббӣ Элназаров М.Х. (Тақриз мусбат мебошад, эрод надорад).

5. Номзади илмҳои биологӣ, директори Маркази илмии кишоварзии Помир-и АИКТ Мусоев Сурҳоб Мадихоҷаевич (Тақриз мусбат мебошад, эрод надорад).

6. Номзади илмҳои биологӣ, дотсенти кафедраи химияи органикӣ ва биологии факултети химия ва биологияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав Пиров Ғафор Зардакович (Тақриз мусбат мебошад, эрод надорад).

Дар тақризҳо муҳимияти мавзӯи кори диссертатсионӣ, навгонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣю амалии натиҷаҳои бадастомада дарч гардидаанд. Инчунин кори диссертатсионии Султонмамади Гулмамад таҳқиқоти ба анҷомрасидаи тахассусии илмие мебошад, ки ба ихтисоси

03.01.04- Биохимия мувофиқат мекунад ва муаллифи он сазовори гирифтани дараҷаи илмӣ номзади илмҳои биологӣ мебошад.

Интихоби муқарризони расмӣ ва муассисаи тақриздиханда бо он асоснок карда мешавад, ки онҳо нисбат ба соҳаи растанипарварӣ ва чорводорӣ ба дастовардҳои хуб ноил гаштаанд, дар ин соҳа корҳои илмӣ ва аз рӯйи мавзуи интихобшуда таълифотҳои илмӣ доранд, аз ин лиҳоз ба кори диссертатсионӣ оид ба мубрамияти мавзӯ, навовари илмӣ ва аҳамияти амалии натиҷаҳои бадастомада баҳои ҳолисона дода метавонанд.

Шурои диссертатсионӣ қайд менамояд, ки аз тарафи довталаби дараҷаи илмӣ дар асоси иҷро кардани таҳқиқоти илмӣ:

коркард карда шуд: омӯзиши давраҳои нашвӣ ва захираи умумии массаи биологӣ, усулҳои ҷудо намудани пайвастагиҳои фитохимиявӣ, ошкор намудани динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявӣ дар намудҳои гуногуни Сич (*Eremurus*) вобаста ба афзоиш, муайян намудани намудҳои компонентҳои химиявӣ дар таркиби пайвастагиҳои фенолӣ ва карбогидрати растани Сичи калон (*E.robustus regel*) ва Сичи ҳисорӣ (*E.hissaricus vved*), ошкор намудани баъзе хусусиятҳои физикӣ - химиявӣ пайвастагиҳои фитохимиявӣ омӯхташудаи таркиби Сич (*Eremurus*) ва муайян намудани захрнокии баъзе аз пайвастагиҳои фитохимиявӣ таркиби Сич (*Eremurus*), ки дар соҳаи дорусозӣ аҳамияти муҳим доранд;

пешниҳод шудааст: минтақаи таҷрибавӣ пойгоҳи баландкӯҳи биологии “Сиякӯҳ”-и н. Варзоб нисбат ба дигар минтақаҳои интихобшуда аз рӯйи ҳарорати ҳаво, боришот ва намнокии замин муътадил буда, нашъунамо, тағйирёбӣ ва захирашавии пайвастагиҳои фитохимиявӣ таркиби Сичи калон (*E. Robustus*) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus*) ба ин минтақа хос мебошад, ки дар онҳо марҳилаҳои давраи ҳаёти зуд ва бо муваффақият мегузаранд.

исбот шудааст: растани Сичи калон (*E. Robustus*) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus*) дорой чунин пайвастагиҳои фитохимиявӣ ба монанди чарби мумӣ,

фенолҳо, карбогидратҳо витаминҳо ва сафедаҳо, ки миқдори онҳо дар давраи оромӣ нисбат ба дигар давраҳо зиёд мебошад;

чорӣ намудан: чорӣ намудани пайвастагиҳои фитохимиявие, ки аз таркиби растани Сичи калон (*E. Robustus*) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus*) ба даст омадааст, дар соҳаи тиб, дорусозӣ, хӯрокворӣ ва ғайра истифода бурдан мумкин аст.

Аҳаммияти назариявӣ таҳқиқот бо ин асоснок карда шудааст, ки;
исбот намудани: таркиби пайвастагии фенолии растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus vved*) бо усули электрофорези қатрагӣ компонентҳои химиявӣ ба монанди ресвератрол, 2-(4-гидроксифенил) этанол, кверситирон, гомованилин, синапин, 3,4-диметоксибензол, транс-феррулат, гомогентизинат, ванилин, транс-коричинат, фисетин гидрат ва эпикатехин ва бо усули хроматографияи моеи самаранокиаш баланд компонентҳои химиявӣ таркиби полисахаридҳои Сичи ҳисорӣ (*E.hissaricus Vved*) ба монанди галактоза, сахароза, фруктоза, раффиноза, стахиоз ва арбиноза муайян карда шуд. Инчунин, фаъолияти баъзе аз пайвастагиҳои фенолии хусусияти антиоксидантидоштаи растани Сичи калон (*E. robustus* Regel), бо усули 2,2-дифенил-1-пикрилгидразил ва захрнокии шадиди полисахариди дар об ҳалшаванда-глюкоманнан, ки аз таркиби растани Сичи ҳисорӣ (*E.hissaricus Vved*) ҷудо карда шудааст.

Вобаста ба масъалагузори дар диссертатсия чой дошта самаранок:

истифода бурдани усулҳои спектроскопияи ИС-Фуре, гел-филтркунонӣ бо сефадекси G-100, электрофорези қатрагӣ ва хроматографияи моеи самаранокиаш баланд, ки бо мақсади муайян намудани миқдори пайвастагиҳои фитохимиявӣ, технологияи истеҳсолоти доругиҳои растанигӣ;

баён шудани: растаниҳои эфемероидӣ, ҷудо кардани пайвастагиҳои фитохимиявӣ ва истифодабарӣ онҳо дар соҳаи дорусозӣ, ғанӣ гардонидани растаниҳои эфемероидӣ дар минтақаҳои экологӣ;

ошкор гардидани: хусусиятҳои биохимиявии пайвастагиҳои фитохимиявии таркиби растани Сичи калон (*E. Robustus*) ва Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus*) дар асоси натиҷаҳои бадастомадаи таҳқиқоти илмӣ;

омӯхта шуданд: давраҳои нашвӣ ва захираи умумии массаи биологӣ, усулҳои ҷудо намудани пайвастагиҳои фитохимиявӣ, ошкор намудани динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявӣ дар намудҳои гуногуни Сич (*Eremurus*) вобаста ба афзоиш дар шароити минтақаҳои экологии шаҳри Душанбе, як қисми ҷанубии қаторкӯҳи вилояти Хатлон, ва домани қаторкӯҳҳои Ҳисор (деҳаи Зиддӣ, н. Варзоб, ағбаи Анзоб), ки дар масофаи 73 км аз шаҳри Душанбе дар самти ғарбу шимол дуртар ҷойгир шудааст

Аз нав такмил додани: усулҳои маъмулӣ ва муосир

Аҳаммияти натиҷаҳои бадастовардаи довталаби дараҷаи илмӣ дар амалия чунин тасдиқ карда мешавад, ки: натиҷаҳои илмие, ки ба даст омадааст, метавонад дар соҳаи фармасевтӣ ва кишоварзӣ истифода шавад. Глюкоманнан, фруктозане, ки аз решаи растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) гирифта шудааст, моддаи захрнок набуда, барои таҳияи доруҳои растанигӣ тавсия дода мешавад

коркард ва ҷорӣ карда шуданд: истифода бурдани растани Сич (*Eremurus*) дар саноати дорусозӣ

муайян карда шуданд: захрнокии баъзе аз пайвастагиҳои фитохимиявии растани Сичи калон муайян карда шудааст;

офарида шуд: низоми амалии тавсияҳо, растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) ба монанди зироатҳои бехмевагӣ дар таркибашон миқдори зиёди ПФХ-и захиравӣ: ҷарби мумӣ, карбогидратҳо, витаминҳо, пайвастагиҳои фенолӣ ва флаваноидӣ доранд. Ин манбаъҳои зиёди ашёи хоми растанигӣ, имконият медиҳанд, ки технологияи истеҳсолот таҳия ва истифодаи маҳсулоти ҳосилшуда омӯхта, истеҳсоли моддаҳои профилактикӣ ва сӯзишвории биологӣ ташкил карда шавад.

муаррифӣ карда шуд: пайвастагиҳои фитохимиявии таркиби растани Сичи ҳисорӣ (*E.hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E.robustus* Regel) барои истифодабарӣ дар соҳаи дорусозӣ.

Барасии эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот нишон додаанд, ки барои корҳои таҷрибавӣ:

назария: дар асоси омӯзиши маълумотҳои таҳқиқотҳои саҳроӣ ва озмоишӣ растани Сичи ҳисорӣ (*E.hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E.robustus* Regel) омӯхта шудааст.

ғоя асоснок шудааст: дар асоси таҳлили амалияи хулосаи таҷрибаи пешқадами муаллифони хориҷӣ ва ватанӣ оид ба парвариши растаниҳои эфмероидӣ;

истифода шудаанд: муқоисаи натиҷаҳои муаллифӣ ва натиҷаҳои бадастомада бо адабиёти пешин оид ба мавзӯи диссертатсия;

муайян шудаанд: миқдоран ва сифатан мувофиқат кардани натиҷаҳои муаллифӣ бо манбаъҳои ҳолис, ки аз рӯйи мавзӯи мазкур оварда шуданд, дар ҳолатҳое, ки ин муқоисаҳо асоснок мебошанд;

истифода карда шудаанд: ҳангоми мушоҳидаи нашъунамо, инкишофи растаниҳо ва баҳодиҳии ҳамаҷониба аз усулҳои аз ҷониби умум эътирофшудаи И.Н. Бейдеман (1954) ва муайян кардани ПФХ аз усулҳои спектроскопияи ИС-Фуре, гел-филтркунонӣ бо сефадекси G-100, электрофорези қатрагӣ ва хроматографияи моеи самаранокиаш баланд. истифода бурда шуданд.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ муайян мегардад: муаллиф тамоми зинаҳои таҷрибаҳои таҳқиқотӣ, бевосита дар ҷамъоварӣ ва ҷустуҷӯи таҳлили адабиёти соҳавӣ, омӯзиши объектҳои таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаҳои саҳроӣ, коркарди оморӣ, ки дар шакли интишорот, мақолаҳо ва фишурдаҳои илмӣ ҷамъбаст гаштаанд, дар қори диссертатсионӣ ва автореферат навишта шудаанд, мустақилона таҳлил намудааст.

Дар чаласаи 13-уми юни соли 2024 Шурои диссертатсионӣ барои сазовор донишани Султонмамади Гулмамад ба дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ қарор қабул кард.

Ҳангоми гузаронидани овоздиҳии пинҳонӣ дар Шурои диссертатсионӣ 14 нафар иштирок доштанд, ки аз онҳо 4 нафар докторони илм ва 1 нафар номзади илм аз рӯи ихтисоси 03.01.04- Биохимия мебошанд.

Аз 15 нафаре, ки ба ҳайати шуро дохиланд, овоз доданд 14 нафар тарафдор - 14 нафар, муқобил, бетараф - нест, бюллетенҳои тақсимоношуда - 1 нафар, беътибор - нест.

Раиси Шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои биологӣ, профессор

Эргашев Абдуллоҷон

Котиби илмии Шурои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои биологӣ

Иброғимова Сайрамбӣ
Искандаровна

13.06.2024с.